

УДК 351.77: 614.2

ШАПОШНИК ОЛЬГА,*слухач магістратури спеціальності "Державна служба"
Донецького державного університету управління***ХОРОШИХ ВІКТОРІЯ,***кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри маркетингу
Донецького державного університету управління*

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблеми охорони здоров'я населення в Україні та відповідні державні заходи щодо їх запобігання та усунення. Зокрема, автори вважають найбільш дієвими заходами з боку держави реалізацію комплексних програм управління здоров'ям працівників, що включають такі пункти як зниження питомої ваги поведінкових чинників ризику. З огляду на це профілактична робота і в суспільстві, й на конкретному підприємстві повинна передбачати роботу з попередження шкідливих звичок, формування здоров'язберігаючого середовища і громадської думки, що підтримує практики здоров'язберігаючої поведінки. Важливим аспектом концепції здоров'я працездатного населення автори вважають пріоритет соціальних детермінант над впливом медицини і системи охорони здоров'я.

Ключові слова: охорона здоров'я; державна політика охорони здоров'я; громадське здоров'я; чинники ризику для здоров'я.

Постановка проблеми. Здоров'я населення України, як і кожного її окремого мешканця - вкрай важливе питання державної ваги. Рівень здоров'я населення значно впливає на процеси й результати економічного, соціального та культурного розвитку країни, демографічну ситуацію та стан національної безпеки.

Наразі сучасний стан громадського здоров'я в Україні характеризується фахівцями як кризовий. Тривалий час спостерігається стійка тенденція до зниження рівня здоров'я працездатного населення України. Така ситуація привела до того, що на сьогодні в державі середня тривалість життя громадян на 10-12 років нижча, ніж у країнах Європейського Союзу, а передчасна смертність, особливо серед чоловіків працездатного віку, є вищою в 3-4 рази. В Україні зафіксовано один з найвищих у світі показників природного зменшення населення (6,4 на тисячу осіб). За останні 15 років унаслідок депопуляції чисельність населення України скоротилась більш як на 5 мільйонів осіб [1].

Незадовільний стан здоров'я негативно впливає на якість і продуктивність праці, реалізацію основних функцій життєдіяльності людини, тому тема державної соціальної політики в галузі охорони здоров'я на сьогодні є вкрай актуальною.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Проблеми соціальної політики України в галузі охорони здоров'я досліджували ряд науковців. Зокрема Е. Д. Кільбурн, А. Ф. Фролов, М. П. Дякович [8], Р. Я. Подчерняєв, О. С. Шадрін, З. С. Гладун [5] та інші, які в своїх працях розглядали питання профілактики здоров'я нації. Вагомий внесок у розв'язання проблем розвитку механізмів державного управління охороною здоров'я населення зробили Л. І. Жаліло, Д. В. Карамішев [3], Я. Ф. Радиш, В. Г. Кий-Кокарева [9], І. В. Рожкова, І. І. Хожило, Ю. В. Акопян [13] та інші. Разом з тим, вимагає подальшого розвитку науково-теоретичне обґрунтуван-

ня та розробка практичних механізмів реалізації державної соціальної політики щодо формування здоров'я нації.

Аналіз проблем охорони здоров'я населення в Україні та розгляд відповідних державних заходів щодо їх запобігання та усунення є **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Основним Законом України - Конституцією України - наголошується, що здоров'я людини є однією з найвищих соціальних цінностей, забезпечення якої - один з головних обов'язків держави. У ряді статей Конституції (статті 24, 27, 34, 49, 50 та ін.) визначається право кожного громадянина на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Цей документ встановлює, що охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування, а в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

Державна політика у сфері охорони здоров'я визначається як сукупність рішень чи обов'язків держави щодо проведення органами влади узгодженого курсу дій у системі надання медичної допомоги, спрямованих на досягнення поставлених завдань з метою покращення здоров'я населення держави [2].

В Україні державна політика в галузі охорони здоров'я являє собою "загальний напрям, який визначає характер дії держави щодо збереження та зміцнення здоров'я громадян України як найважливішої складової її національного надбання" [3].

Державна політика в галузі охорони здоров'я вважається невід'ємною складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, змістом якої є оптимізація діяльності комплексного соціального інституту, який

включає підготовку медичних кадрів, численні соціальні, організаційні, економічні, науково-медичні, санітарно-епідеміологічні та профілактичні заходи, що обов'язково проводить держава в інтересах своїх громадян. Особливістю проблеми державної політики в галузі охорони здоров'я є її комплексність, системність, загальний характер, що зумовлені зростаючою єдністю сучасного світу, тенденціями до зміцнення взаємозв'язку та взаємозалежності складових системи охорони здоров'я [4].

Аналіз формування та реалізації державної політики охорони здоров'я дозволяє зробити висновок про її місце у державному управлінні. В англо-американській політико-правовій науковій літературі поняття "державна (публічна) політика" ("public policy") у переважній більшості випадків застосовується як складова поняття "державне управління" ("public administration" або "public management") [5].

ВООЗ, наголошуючи на індивідуальній та суспільній значущості здоров'я, вважає, що політика у сфері охорони здоров'я полягає у визначенні певних пріоритетів, запровадженні системи заходів, спрямованих на забезпечення збереження й розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності всіх членів суспільства при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя кожної особи [6].

Загальні принципи державної політики в галузі охорони праці, які визначено законодавством України, спрямовані на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, адаптацію трудових процесів до спроможностей працівника з урахуванням ста-

ну його здоров'я і психологічного стану, що узгоджується з принципами захисту здоров'я працівників, які визначено в Конвенціях міжнародної організації праці, директивах Європейського Союзу.

Населення України працездатного віку складає близько 60 % від його загальної чисельності. Втрата здоров'я і працездатності працюючого населення України - загальнодержавна проблема. Аналіз стану здоров'я працівників за останні роки свідчить про його суттєве погіршення. Соціальні проблеми знайшли відображення у негативній динаміці медико-демографічних показників. Так, у 2010 році в порівнянні з 2008 роком чисельність населення працездатного віку в Україні зменшилася на 1,75 % і склала 28,1 млн осіб [7].

Разом з цим, пріоритети в реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я на сьогодні віддаються не профілактичним заходам зниження професійних ризиків, а їх матеріальній компенсації.

Здоров'я працездатної людини є системою, що складається з трьох підсистем: фізичного, психічного і соціального здоров'я. При цьому під фізичним здоров'ям розуміється поточний стан функціональних можливостей органів і систем організму. Психічне здоров'я розглядається як стан психічної сфери людини, що характеризується загальним душевним комфортом, забезпечує адекватну регуляцію поведінки й обумовлене потребами біологічного і соціального характеру. Соціальне здоров'я розуміється як система цінностей, установок і мотивів поведінки в соціальному середовищі. Схему формування здоров'я працездатного населення наведено на рисунку 1.

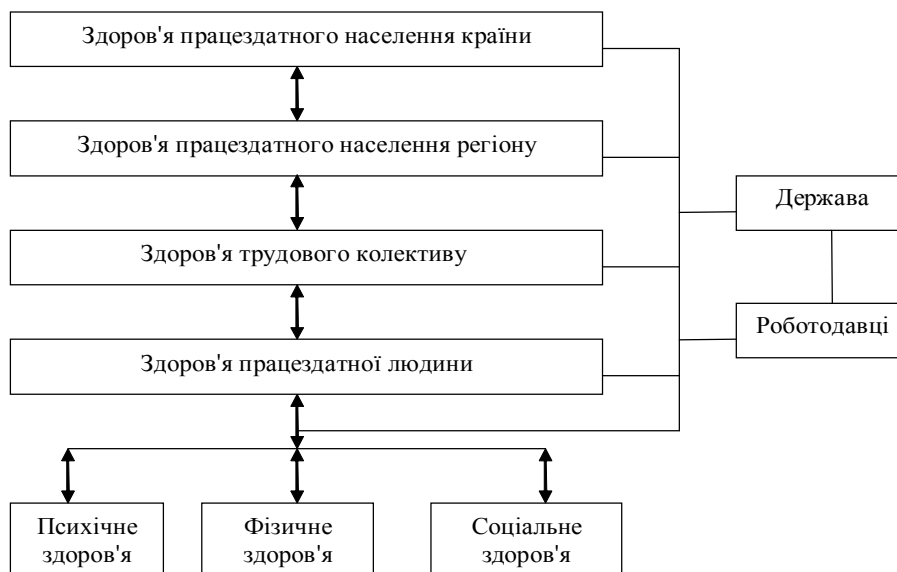

Рис. 1. Схема формування здоров'я працездатного населення.

Різні рівні здоров'я є інтегральними категоріями, які характеризують здатність окремих груп людей до трудового процесу. Високопродуктивна праця вимагає від працівників значної міри соціально-трудової адаптації, досяжної тільки за умови збереження здоров'я, що дозволяє реалізувати свої професійно-кваліфікаційні, ціннісно-мотиваційні спрямування у сфері праці [8]. У зв'язку з цим збереження здоров'я працівників і продовження їх професійного дозволіття виступає одним з найважливіших пріоритетів національної соціально-економічної політики, орієнтиром в ухваленні управлін-

ських рішень, детермінантою ефективності державного управління [9].

В умовах діяльності промислових підприємств на здоров'я персоналу впливають, в першу чергу, виробничі чинники ризику. Саме на охороні праці, забезпеченні сприятливих, безпечних умов праці робітників робиться акцент в програмах управління здоров'ям на більшості підприємств. В той же час, стан здоров'я людини багато в чому визначається її способом життя, дією поведінкових чинників ризику, здатних, з одного боку, безпосередньо підвищувати вірогідність розвитку па-

тологій, з іншого - посилювати дію виробничих чинників ризику.

Роботодавці все більше опікуються станом здоров'я своїх працівників. Вони давно усвідомили взаємозв'язок здоров'я співробітників з їх фізичним і моральним станом, а значить, з продуктивністю і безпекою праці. Погане здоров'я працівників спричиняє за собою істотні витрати підприємства: високі витрати на медичне страхування або безпосередню оплату медичної допомоги; прямі втрати продуктивності, пов'язані з пропусками робочого часу через хворобу; непрямі втрати продуктивності, обумовлені виходом на роботу нездорових співробітників (зниження випуску, брак, травматизм); зростання плинності кадрів. Крім того, співробітник із слабким здоров'ям, що схильний до частих інфекційних захворювань, може негативно впливати на здоров'я і продуктивність інших людей, що працюють поряд з ним.

Таким чином, витрати роботодавця на програми охорони здоров'я можна розглядати як інвестиції, які в перспективі дозволять скоротити інші витрати, а отже, здатні принести позитивну віддачу. Ефективність програм зміцнення здоров'я на підприємствах оцінюють за допомогою традиційного показника норми віддачі від інвестицій (ROI, Return On Investment). Більшість зарубіжних досліджень, присвячених оцінці масштабних внутрішньофірмових програм охорони здоров'я, показали позитивну віддачу від інвестицій. Позитивний досвід продемонстрували, зокрема, компанії Johnson & Johnson, DuPont, Proctor & Gamble, Chevron і багато інших. Спеціальний огляд досліджень програм зміцнення здоров'я на робочому місці, що проводилися в США [10], показав, що оцінка віддачі від інвестицій варіюється в діапазоні від \$1,4 до \$3,14 на кожен витрачений долар з медіаною ROI ~ \$3.

У табл. 1 конкретизовані чинники, які впливають на формування популяційного здоров'я.

Таблиця 1. - Угрупування чинників ризику для здоров'я населення

Сфери	Значення для здоров'я. Приблизна питома вага, %	Групи чинників ризику
Спосіб життя	49 – 53	Паління, споживання тютюну, незбалансоване неправильне харчування, вживання алкоголю; шкідливі умови праці, стресові ситуації; адинамія, гіподинамія; погані матеріально-побутові умови, споживання наркотиків, зловживання ліками; неміцність сімей, самотність; низькі освітній і культурний рівні; надмірна урбанізація.
Генетика, біологія людини	18 – 22	Схильність до спадкових хвороб; схильність до дегенеративних хвороб.
Зовнішнє середовище, природні умови	17 – 20	Забруднення повітря й води канцерогенами; інші забруднення повітря й води; забруднення ґрунту; забруднення житла; різкі зміни погоди; підвищені геліокозмічні, магнітні та інші випромінювання.
Охорона здоров'я	8 – 10	Неефективність профілактичних заходів; низька якість медичної допомоги і її несвоєчасність

Здоровий спосіб життя (ЗСЖ), на думку ряду авторів, включає дотримання фізіологічно оптимального режиму праці й відпочинку, раціональне харчування, достатній рівень фізичної активності, дотримання правил особистої і суспільної гігієни, охорону довкілля, корисні для особи форми дозвілля, дотримання правил психогігієни [11].

ЗСЖ ґрунтується на колективних зразках поведінки, пов'язаних зі здоров'ям, заснованих на виборі альтернатив, що доступні людям відповідно до їхніх життєвих можливостей. Вибір альтернатив поведінки, у свою чергу, здійснюється на основі цінностей, що являють собою "узагальнене уявлення людей про цілі й норми своєї поведінки, які втілюють історичний досвід і концентровано відображають сенс культури окремого етносу і всього людства загалом" [12].

Отже, в основі способу життя людини перебуває комплекс цінностей, що можуть по-різному впливати на стан її здоров'я. Як відзначають деякі автори, "поліпшення здоров'я населення - це передусім проблема зміни цінності здоров'я як у системі цінностей всього суспільства, так і у системі цінностей особистості" [13].

Звідси ми маємо констатувати необхідність трансформації цінностей. Державна політика у сфері охорони здоров'я має сприяти формуванню у людей цінностей здоров'я та гармонійного розвитку, здорового способу життя в широкому розумінні, яке включає не тільки санітарно-гігієнічні норми та практики, а й передба-

чає відповідну культуру праці, відпочинку, харчування, спілкування.

Особливу роль у формуванні пріоритету цінностей здоров'я та здорового способу життя людини відіграє освіта завдяки своїй спроможності забезпечувати навчання як різних груп населення впродовж усього життя, так і фахівців різних галузей на всіх етапах їх професійної діяльності.

Висновки

Таким чином, рішення завдань зниження захворюваності у виробничому колективі, зменшення кількості днів і середнього терміну тимчасової непрацездатності і, як наслідок, підвищення якості людських ресурсів вимагає реалізації комплексних програм управління здоров'ям працівників, що включають, у тому числі, заходи, спрямовані на зниження поширеності поведінкових чинників ризику. Профілактична робота на підприємстві повинна передбачати роботу з попередження шкідливих звичок (паління, зловживання алкоголем), формування здоров'язберігаючого середовища і громадської думки, що підтримує практики здоров'язберігаючої поведінки. Також важливим аспектом концепції здоров'я працездатного населення має бути пріоритет соціальних детермінант над впливом медицини і системи охорони здоров'я. При цьому основним напрямом збереження й зміцнення здоров'я повинні бути розробка та впровадження комплексних заходів з формування та поширення здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми "Здорова нація" на 2009 - 2013 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. № 731-р [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
2. Щепин О. П. О государственных механизмах реформы здравоохранения / О. П. Щепин, В. С. Нечаев // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. - 1997. - № 1. - С. 34-38.
3. Карамисhev Д. В. Програмно-цільовий підхід до реалізації державної політики у галузі охорони здоров'я / Д. В. Карамисhev // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницьк. ун-ту упр. та права. - 2006. - № 1. - С. 279-284.
4. Нижник Н. Проблеми управління охороною здоров'я України / Н. Нижник // Укр. мед. вісн. - 1997. - № 2-3. - С. 40-41.
5. Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації) : [монографія] / З. С. Гладун. - Тернопіль : Екон. думка, 2005. - 460 с.
6. Глоссарий терминов, используемых в серии "Здоровье для всех" [Електронний ресурс]. - Женева : ВОЗ, 1984. - № 1-8. - Режим доступу : <http://www.who.int>.
7. Праця України у 2010 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. - К., 2011. - 325 с.
8. Дьякович М. П. Здоровье как качественная характеристика трудового потенциала крупных промышленных предприятий / М. П. Дьякович, В. С. Рукавишников // Бюлл. НС Медико-эколог. проблемы работающих. - 2004. - № 3. - С. 42-46.
9. Кий-Кокарева В. Г. Здоровий спосіб життя як важливий напрям соціальної політики держави / В. Г. Кий-Кокарева // Філософські проблеми людини : матеріали наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 24-25 листопада, 2011 р.). - Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. - С. 94-97.
10. Goetzel R. Z. What's the ROI? A systematic review of return on investment (ROI) studies of corporate health and productivity management initiatives / R. Z. Goetzel, T. R. Juday, R. J. Ozminowski // AWHP's Worksite Health. - 1999. - Vol. 6. - Pp. 12-21.
11. Ивахненко Г. А. Здоровье московских студентов и анализ самосохранительного поведения / Г. А. Ивахненко // Социолог. исслед. - 2006. - № 5. - С. 78-81.
12. Лапин Н. И. Модернизация базовых ценностей россиян / Н. И. Лапин // Социолог. исслед. - 1996. - № 5. - С. 3-23.
13. Акоюн А. С. Индустрия здоровья: экономика и управление / А. С. Акоюн, Ю. В. Шиленко, Т. В. Юрьева. - М. : Дрофа, 2003. - 386 с.

Шапошник Ольга,

слушатель магистратуры специальности "Государственная служба" Донецкого государственного университета управления

Хороших Виктория,

кандидат наук по государственному управлению, доцент, доцент кафедры маркетинга Донецкого государственного университета управления

ГОСУДАРСТВЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены проблемы охраны здоровья населения в Украине и соответствующие государственные меры по их предупреждению и устранению. В частности, авторы считают наиболее действенными мерами со стороны государства реализацию комплексных программ управления здоровьем работников, включающих такие пункты как снижение удельного веса поведенческих факторов риска. Учитывая это, профилактическая работа и в обществе, и на конкретном предприятии должна предусматривать работу по предупреждению вредных привычек, формирование здоровьесберегающей среды и общественного мнения, поддерживающего здоровьесберегающее общественное поведение. Важным аспектом концепции здоровья трудоспособного населения авторы считают приоритет социальных детерминант над влиянии медицины и системы здравоохранения.

Ключевые слова: здравоохранение; государственная политика здравоохранения; общественное здоровье; факторы риска для здоровья.

Shaposhnik Olga,

Listener of Magistracy of specialty "Administrative Management", Donetsk State University of Management

Khoroshikh Viktoria,

PhD in Public Administration, Associate Professor of Administrative Management, Donetsk State University of Management

STATE SOCIAL POLICY HEALTH IN UKRAINE

The article deals with the problem of public health in Ukraine and relevant government measures for their prevention and elimination. In particular, we consider the most effective measures by the state comprehensive program of management of workers' health, including such items as a reduction in the proportion of behavioral risk factors. Given this, the preventive work and in society, and on the particular enterprise should include work to prevent bad habits, the formation of health-protection and public opinion supporting of health-social behavior. The authors consider the priority of the social determinants of the impact of medicine and health care An important aspect of the concept of the health of the working population.

Keywords: health care; public health policy; public health; health risk factors.